

Litování mateřství: Sociopolitická analýza

V posledních několika desetiletích bylo mateřství v západních společnostech široce diskutováno, zpochybňováno a polemicky přepracováno v genderových a queer studiích a ve feministických akademických studiích. Soubory poznatků vzniklé v rámci těchto intenzivních výzkumů umožnily diskutovat o matce a mateřství jako o kulturních a historických konstruktech, díky nimž je s ženami zacházeno jako s přirozenými pečovatelkami a díky nimž jsou ženství a mateřství považovány za synonyma. Tento nárůst literatury a následná důkladná konceptualizace přispěly k realističtějšímu zobrazení mateřství a napomohly deesencializaci matek jako jednotné kategorie, což naznačuje, že "mateřství není ani jednotnou zkušeností jednotlivých žen, ani není prožíváno všemi ženami podobně". To znamená, že neexistuje jediná konotace nebo jednotný prožitek mateřství ani jediná emoce, kterou děti ve svých matkách vzbuzují.

Podle těchto nuancí může být mateřství zdrojem osobního naplnění, potěšení, lásky, hrdosti, spokojenosti a radosti. Může to být jeden z mála mezilidských vztahů, který ženy z různých ras, etnik a sociálních vrstev vnímají jako zdroj moci a podpory, jako místo potvrzení proti útlaku, kde mohou přijmout ženskou a morální identitu. Mateřství může být zdrojem transformace a osvobození a způsobem, jak vyvrátit heteronormativní představy o příbuzenství a zpochybnit politický řád. Nicméně mateřství může být zároveň oblastí tísně, bezmoci, frustrace, nepřátelství a zklamání, stejně jako arénou útlaku a podřízenosti. Byla to Adrienne Richová, která toto spojení nedostatku a hojnosti tak hluboce zdůraznila: "Moje děti mi způsobují to nejkrásnější utrpení, jaké jsem kdy zažila. Je to utrpení ambivalence: vražedné střídání hořké zášti a drásavých nervů s blaženým uspokojením a něhou".

Zatímco se však uznává, že mateřství může být plné dialektických napětí, málo se uznává, že tato napětí mohou vést k tomu, že ženy zaujímají emotivní a kognitivní postoj lítosti vůči svému mateřství. V mainstreamovém a mediálním diskurzu bývá tento postoj lítosti nad přechodem z ne-mateřství a přání zrušit mateřství vnímán jako zavrženíhodná mateřská zkušenost a předmět nedůvěry. Tato neúcta se však nevyskytuje pouze v mediálním a mainstreamovém diskurzu. Objevuje se také ve feministické a sociologické literatuře a stále zůstává neprobádanou mateřskou zkušeností.

Tento článek má dvojitý účel: Za prvé, doufám, že se mi podaří prosadit lítost jako odlišný postoj od ostatních konfliktních a ambivalentních mateřských emocí. Druhým cílem je navrhnout sociopolitickou analýzu litování mateřství, která se bude držet dřívějších dekonstruktivních zkoumání mateřských emocí, jež zpochybňují pronatální imperativy a paradigma dobré matky. V této analýze naznačuji, že výpovědi účastnic o lítosti vyjednávají se systémy moci řídicími mateřské pocity dvěma způsoby, které ukazují na

intenzitu sociálních a kulturních mechanismů, jež institucionalizují cestu k dobré ženě a dobrému mateřství: Zaprvé, výpovědi účastnic vytvářejí v cíli lítosti kategorické rozlišení mezi objektem a prožitkem mateřství, které využívá kulturní strukturu mateřské lásky v souladu s pravidly mateřského cítění. Za druhé, tím, že chtějí mateřskou zkušenost zrušit, se staví proti samotnému esencialistickému předpokladu pevné ženské identity, které mateřství, ať se děje, co se děje, přirozeně sluší, nebo se mu postupně přizpůsobuje a hodnotí ho jako hodnotnou zkušenost. Je zřejmé, že zaměření se na tyto vymezené aspekty litování mateřství nevypovídá o všem a může vyvolat otázky, na které nelze v rámci tohoto článku odpovědět. Tento článek se nebude zabývat aspekty, jako jsou mateřské možnosti, mateřské praktiky spojené s lítostí, např. pokračování v plození dalších dětí nebo odmítání pokračovat a emocionální práce, která následuje po rozporu mezi mateřstvím a lítostí nad mateřstvím. Stejně tak budou na jiném místě popsány úvahy účastnic o morální odpovědnosti matek a vztahy mezi lítostí a pojmem odpovědnosti a dějinnosti. Přesto se domnívám, že vyprávění, která budou z tohoto souboru dat prezentována, a jejich naznačená sociopolitická analýza mají potenciál vyznačit některá východiska pro další analýzu a širší diskusi.

Lítost v různých sociálních sférách

Podle Websterova slovníku má slovo "lítost" kořeny ve skandinávském slově grata, které znamená "plakat", konkrétně plakat nad něčím, co bylo nenávratně ztraceno. Jelikož lítost spojuje minulost a přítomnost, aktuální a žádoucí, je to protikladná emoce, která je důsledkem činů i nečinnosti. Je to "prožitek pocívaného rozumu nebo rozumové emoce", který zahrnuje, jak kognitivní prvky jako jsou představy, vzpomínky, úsudek nebo hodnocení, tak emocionální aspekty jako jsou zármutek, smutek nebo bolest, které následují po tom, co je vnímáno jako ztráta, prohřešek, nedostatek nebo omyl.

Podobně jako jiné emoce, i lítost zahrnuje další dialektický proces, a to takový, který kolísá mezi psychologickou a sociální dimenzí. V západním myšlení jsou emoce většinou chápány jako vnitřní stavy a jako soukromá psychologická záležitost. Emoce však nejsou předsociálními entitami postrádajícími kulturní význam. Utvářejí se v kontextu společnosti a mohou vymezovat kulturní étos, normy chování a genderové ideologie. Tuto trojici – subjekt – společnost – emoce lze pozorovat ve snaze subjektů regulovat své emoce a jednat v souladu s pravidly cítění společnosti, tedy "pravidly o tom, jaké cítění je či není vhodné pro dané sociální prostředí". Taková regulace emocí často nabízí sociální odměny, jako je čest, úcta a uznání.

Lítost, která je vedle studu a viny považována za jednu z morálních emocí, je vybavena také kulturními normami neboli pravidly cítění, která předepisují, kdy je vyžadována, a kdy je neopodstatněná, vhodná či nevhodná. Například v náboženství a právu je lítost považována za zásadní pro rozlišování mezi zločiny, přestupky a hříchy v minulosti a možností morálnější budoucnosti. Je považována za nezbytnou podmínku odpuštění, nápravy a zachování společenského řádu. V jiných společenských oblastech převládá

kulturní étos, který vyžaduje, abychom se neohlíželi zpět, jako je tomu ve výrazech "nechme minulost minulostí" a "neplačme nad rozlitym mlékem", pokud náš pohled není nostalgický nebo takový, který může zlepšit budoucnost. Ohlížení se zpět s úzkostí, a nikoli nostalgicky nebo s cílem zlepšit budoucnost, bývá považováno za porušení požadavku žít tady a teď a může být vnímáno jako paralyzující, a tedy i sociálně dysfunkční stav, který musí subjekt překonat.

V praxi se lítost projevuje, pociťuje a vyjadřuje v různých sociálních sférách v návaznosti na rozhodování v různých oblastech života, jako je vzdělávání, zaměstnání, volný čas, přátelství, zdraví a finance, a také v oblasti reprodukce a rodiny. Studie ukázaly, že lítost je pociťována po lékařských zákrocích tubální sterilizace, vasektomii a potratu, stejně jako po dohodě o náhradním mateřství nebo předání dítěte k adopci. Pociťuje se ohledně načasování porodu a ohledně rozhodnutí nemít více dětí nebo nemít děti vůbec. V souvislosti se vztahy mezi rodiči a dětmi studie poukazují na lítost v oblasti výchovných a vzdělávacích praktik: je pociťován jako důsledek příliš přísné výchovy, omezování svobody dětí a jejich trestání, zejména fyzického. Vyjadřuje se také lítost nad tím, že s dětmi netrávíme dostatek času nebo že tento čas nevěnujeme příjemným a hravým aktivitám.

Tyto studie, každá svým způsobem, mimo jiné ukazují, že "slovníky emocí slouží sociálním funkcím", což znamená, že emoce, včetně lítosti, mají tendenci být konstituovány a předepisovány způsobem, který udržuje a podporuje kulturní systémy hodnot a přesvědčení. Pro ženy, které se rozhodnou nebýt matkami, je proto téměř nemožné uniknout přiřazení lítosti. Lítost se používá jako účinný nástroj, který ženám nahání strach z života mimo normu a poskytuje jim chmurné scénáře budoucnosti, v níž budou nevyhnutelně litovat svého rozhodnutí a toužit po svých nenarozených dětech. Jako v začarovaném kruhu může používání lítosti jako mocného reproduktoru ideologie mateřství skutečně způsobit, že starší ženy, které nejsou matkami, budou prožívat lítost, protože mohou posuzovat svůj život podle kulturně vytvořeného standardu, v němž je mít děti jejich posláním, protože mateřství je stále považováno za samozřejmou cestu, kterou by se měla každá žena vydat, a je nedílnou součástí představy o dobře prožitém životě.

Ale co litovat normativního aktu, tedy mateřství jako takového? V Izraeli, stejně jako v jiných zemích, je takový postoj nepřijatelný do té míry, že jeho existence bývá odmítána. Samotné mateřství je zřídka spojováno s lítostí a potenciální přítomnost lítosti je přehlížena. Ženy, které uvažují o mateřství, nemusí počítat s diskurzy, které jim podsouvají budoucí lítost, pokud se stanou matkami, protože mateřská zkušenost je institucionalizována jako obohacující a hodnotná zkušenost navzdory obtížím, ať se děje, co se děje. Souhrnně řečeno, zatímco způsoby lítosti mohou být vyvolány po jakémkoli retrospektivním hodnocení životní zkušenosti, která zahrnuje lidské vztahy a rozhodovací procesy, protože "neštěstí, ztráty a chyby jsou nevyhnutelnou součástí života", mateřství je v mnoha společnostech, mezi nimi i v Izraeli, rámováno jako mýtický nexus, který leží mimo a mimo oblast lidské lítosti.

Politika reprodukce v Izraeli

Společenský předpoklad, že každá žena by se měla chtít stát matkou nebo se jí v určité fázi svého života musí stát, je v různých zemích, včetně Izraele, hluboce zakořeněn. Jak říká Larissa Remennick, "mateřství je pro většinu izraelských žen hlavní ideologickou ikonou a základní identitou".

Úhrnná plodnost v Izraeli je nejvyšší ve vyspělém světě a dalším ukazatelem ústředního postavení porodu v izraelské společnosti je intenzivní využívání reprodukčních technologií. Izrael je světovou velmocí, pokud jde o reprodukční technologie, protože je využívá ve větší míře než kterákoli jiná země. Tato situace "je udržována bezprecedentní politikou veřejného zdraví, která téměř neomezuje nárok izraelských občanů na léčbu neplodnosti v rámci systému národního zdravotního pojištění".

Ekvivalentní vládní politika, která by podporovala ženy po porodu takovou laskavostí a bohatými dotacemi, je vzácná, což zdůrazňuje, že vznešený status mateřství je většinou symbolický. Z literatury se dozvídáme, že mateřství v Izraeli zaujímá čestné místo ve veřejném diskurzu od dob předstátních, přes 50.-70. léta 20. století, kdy třídní a etnické diskurzy utvářely diferencovanou politiku porodnosti pro aškenázské a mizrahijské Židy až po současnost.

Povinnost být matkou je obsažena v náboženských příkázáních, jako je "Plodte a množte se", kterým byla přiznána i sekulární ideologická platnost, a je obsažena v militaristických, nacionalistických a sionistických ideologických nařízeních. Vzhledem k tomu, že porodní moc žen v palestinské populaci Izraele byla rovněž zpolitizována a mateřství je zakotveno v nacionalistických diskurzích, jsou kulturní systémy přesvědčení vztahující se k reprodukčním schopnostem židovských žen hluboce zakořeněny ve vzpomínce na holocaust a ve vědomí konfliktů a válek. V rámci takového společenského klimatu jsou reprodukční schopnosti většiny židovských žen využívány státem k prosazování nacionalistického plánu. Jejich lůna jsou vnímána jako "národní lůno", které je třeba zverbovat pro vyšší židovské dobro.

Ideologický podnět k mateřství se projevuje také v liberálních imperativích týkajících se práva na štěstí, kde se má za to, že k realizaci tohoto práva dochází prostřednictvím dětí. Povinnost je vyjádřena i v psychologických příkazech, podle nichž děti leží na správné vývojové cestě k normální dospělé osobnosti, a v genderových směrnicích, podle nichž jsou děti smyslem a vyvrcholením existence ženy, dokazují správný vývoj ženské identity.

V tomto všudypřítomném diskurzivním prostředí to bývá izraelským ženám, které nechtějí být matkami, v různých společenských kruzích vyčítáno. Jejich lidskost, ženskost a přičetnost jsou zpochybňovány a jsou zaplavovány zprávami, které jim naznačují, že se přirozeně přizpůsobí mateřské zkušenosti. Jak vypráví Tamar Hagerová: "Nemusíte se to učit, protože je to vaše součást, vtisknutá do vás, staráte se o dítě, máte o něj starost, cítíte se mu blízcí. Pokud to necítíte teď, prý to přijde s těhotenstvím a porodem a spolu s tím i pocit zodpovědnosti, který je přirozený, a láska, a pak se vám najednou změní priority. I když bude váš život úplně jiný, nebude vám na tom záležet".

Tato poselství a ujištění o přirozeném přizpůsobení se mateřské zkušenosti, přičemž se nebere v úvahu možnost jejího litování, lze dále objasnit na následujícím konkrétním příkladu. Již třicet let působí v Izraeli náboženská a ideologická protipotratová organizace Efrat. Efrat se považuje za organizaci, která se věnuje "záchraně životů v Izraeli" tím, že zvyšuje porodnost a snižuje počet potratů mezi Židy v zemi. Organizace uvádí, že jejím cílem je poskytovat ženám, které uvažují o ukončení těhotenství, relevantní, avšak nenucené informace. V praxi Efrat vede masivní a rozsáhlé kampaně v tisku, rozhlase, na billboardech a prostřednictvím letáků distribuovaných do domácností a nemocnic – všechny tyto kampaně mají za cíl povzbudit židovské ženy, aby se zdržely potratů. Základním kamenem Efratova učení je truismus, který tvrdí, že ačkoli mnohé ženy litují, že podstoupily potrat, žádná žena nikdy nelitovala narozeného dítěte. Dr. Eli J. Schussheim, předseda organizace, v jedné z brožur cituje: "Jediný lékařský zákrok, u kterého mohu něco zaručit, je slíbit těhotné ženě, že pokud nepůjde na potrat, nikdy toho nebude litovat."

Ačkoli veřejnost vyjadřuje nelibost nad taktikou organizace, postoj Efratu vyjadřuje obecně přijímaný postoj veřejnosti k porodům a mateřství v Izraeli. Vystihuje jak náboženskou, tak sionistickou vizi podpory porodů mezi Židy a prosazuje představu, že ženy mají přirozeně soubor vlastností, které zajišťují radost a štěstí z mateřské zkušenosti. A tak, ačkoli je mateřství plné nejistoty a je nezvratné, kulturní imperativ „mít děti“ v Izraeli je houževnatý do té míry, že je údajně již známo, že pro každou ženu, která je společensky vnímána jako normální a zdravá, je status mateřství výhodnější než jakýkoli jiný.

Metoda

Údaje a analýza uvedené v tomto článku vycházejí z hloubkových rozhovorů, které jsem v letech 2008 až 2011 vedla s třiadvaceti izraelskými biologickými matkami. Celkem jsem vedla rozhovory s dvaceti osmi matkami, z nichž všechny byly ochotné se studii zúčastnit a od počátku artikulovaly "lítost nad mateřstvím". Pět z nich vyprávělo o svých ambivalentních mateřských zkušenostech a hlubokých potížích, přesto uvedly, že nelitují toho, že se staly matkami. Proto jsem jejich empirické údaje do studie nezahrnula. Třiadvacet matek bylo ve věku od dvaceti do sedmdesáti let, pět z nich bylo zároveň babičkami. Všechny byly Židovky. Pět z nich se definovalo jako ateistky, dvanáct jako sekulární, tři jako příslušnice různých náboženských odvětví a tři odmítly označit to, co považovaly za hybridní náboženskou identitu.

Sedm matek se označilo za dělnickou třídu, čtrnáct za střední třídu a dvě za vyšší střední třídu. Jedenáct z dotazovaných mělo vysokoškolské vzdělání, osm absolvovalo střední školu, tři měly odbornou kvalifikaci a jedna v době rozhovoru studovala bakalářský obor. Šestnáct dotazovaných se definovalo jako Aškenáziové, čtyři jako Mizrahiové a tři jako smíšené etnikum. Dvacet respondentek bylo někdy zaměstnáno a některé z nich byly stále zaměstnány v době rozhovoru; tři nebyly z různých důvodů, např. kvůli neurologickému postižení.

Pět žen mělo jedno dítě, jedenáct žen mělo dvě děti (jedna z nich měla dvojčata), pět žen mělo tři děti (jedna z nich měla dvojčata a jedna trojčata) a dvě ženy měly čtyři děti. Věk jejich dětí se pohyboval od jednoho roku do čtyřiceti osmi let. Z padesáti dětí respondentek bylo devatenáct mladších deseti let a třicet jedna dětí bylo starších deseti let. Žádné z padesáti dětí nemělo tělesné postižení a pět dětí bylo definováno jako děti se speciálními potřebami (na spektru autismu a ADHD). Pět žen využilo k otěhotnění metod asistované reprodukce.

Jedna z respondentek se označila za lesbičku a měla vztah s mužem, s nímž měla děti; ostatní respondentky svou sexuální identitu nespécifikovaly, ale zmínily heterosexuální vztahy. Osm žen bylo vdaných nebo mělo dlouhodobého partnera, čtrnáct bylo rozvedených nebo žilo odděleně a jedna byla vdova. Žádná z nich se nestala matkou v dospívání ani nebyla svobodnou matkou od samého počátku. Ze čtrnácti respondentů, kteří žili odděleně od otce svých dětí, tři nežili se svými dětmi (děti žily se svými otci).

Z výše uvedených údajů vyplývá, že každá účastnice vykonává svou mateřskou práci za jiných podmínek: Některé z nich jsou matkami kojenců, jiné dospívajících a několik dospělých, a to již jako starší matky. Některé jsou matkami v podmínkách chudoby, jiné v podmínkách ekonomické prosperity. Některé vykonávají mateřskou práci denně, protože jsou hlavními pečovatelkami; jiné se zapojují méně, protože hlavní pečovatelkou je otec; některé vídají své děti jen několik dní v týdnu nebo příležitostně, protože děti žijí se svými otci, nebo když jsou děti samostatné a žijí odděleně – v Izraeli nebo v zahraničí.

I přes tyto rozdílné kontexty však lítost nad mateřstvím překračuje hranice jejich různých míst a okolností. To neznamená, že mezi těmito matkami neexistují žádné rysy, které by je odlišovaly, nebo že by mateřství představovalo jedinou analytickou kategorii. Spíše se domnívám, že litující matky z různých sociálních lokalit vytvořily společné narativy o lítosti, protože sdílejí společné umístění jako ženy, které mají děti.

Ambivalence v rámci mateřství a výpovědi o lítosti nad přechodem do mateřství

Texty popisující tělesné, emocionální a kognitivní otřesy spojené s mateřstvím, především novorozenců, kojenců a malých dětí, zabývající se širokou škálou následných emocí a mateřské ambivalence vyplývající z emocionálních nároků a kulturních omezení výchovy dětí. Tím, že se různé autorky obrátily k úplnějšímu rozpracování mateřské ambivalence ze subjektivního pohledu matek, přetvořily paradoxní prožitky matek a dokázaly dát bolestným mateřským emocím jiný význam než přirozený ženský masochismus, jak jej označila například Helene Deutschová.

Rozsika Parkerová z psychoanalytického hlediska popisuje vnitřní ambivalenci – koexistenci lásky a nenávisti – jako součást přirozeného mateřství a jako "nepřijatelnou tvář mateřství". Podle Parkerové není ambivalence statickým stavem smíšených pocitů, ale "dynamickým prožíváním konfliktu s výkyvy, které matka někdy pociťuje téměř okamžik po okamžiku v různých obdobích vývoje dítěte, a které se u různých

děti liší". Tento dynamický stav dobře ilustruje studie Nikki Sheltonové a Sally Johnsonové, neboť matky, které se účastnily jejich výzkumu, používaly výrazy jako "pozitivní"/"negativní", "klad"/"zápor", "příjemné věci"/"problémy" a "ztráta"/"zisk", aby vyjádřily dvojsečnost své mateřské ambivalence.

V těchto důkladných výzkumech a pracích o nejednoznačných zkušenostech matek, pokud je zpochybňován samotný přechod k mateřství, se ukazuje, že navzdory konfliktům, obtížím a ambivalenci v rámci mateřství, stejně jako momentálním představám o odchodu z něj, ženy říkají, že by stále raději byly matkami než ne-matkami.

Zatímco tyto výpovědi jsou při zkoumání zkušeností matek zjevně důležité, existují ženy, které svůj přechod do mateřství hodnotily jinak. Řada matek v této studii v rámci svého mateřství zohlednila jak chmurné, tak uspokojivé aspekty, ale pocity účastnic se zúžily na odlišný emotivní a kognitivní postoj, podle kterého litují, že se staly matkami.

První fázi identifikace lítosti provedli účastnice, když se rozhodly zúčastnit se této studie. Jinými slovy, lítost byla primárně identifikována, přiznána a sebereflektována. Druhá etapa zahrnovala reflexi pomyslného zrušení mateřské zkušenosti a její zhodnocení z pohledu matek, jak bude rozvedeno níže.

Z textů o lítosti vyplývá, že je často spojena s imaginárním zrušením nebo anulováním zkušeností považovaných za chyby, a tedy s představou jejich odčinění. Proto jsou běžné reakce na prožitek lítosti kontrafaktuální myšlenky "co by bylo, kdyby" a "kdyby jen". Protože odvolání a lítost spolu souvisejí, protože se mohou objevit společně v kontextu uvažování o určitém scénáři, položila jsem každé z účastnic studie následující otázku: "Kdybyste se s dnešními znalostmi a zkušenostmi mohla vrátit v čase, byla byste matkou?".

Několik žen uvedlo, že v souladu s veřejným obrazem ne-mateřství v Izraeli by cítily prázdnotu a ztrátu, kdyby neměly děti, ale jen kdyby nevěděly to, co vědí v současnosti. V návaznosti na své dosavadní chápání a pocity odpověděly všechny účastnice záporně, i když různým způsobem.

Pětačtyřicetiletá Atalya je rozvedená a její tři dospívající děti žijí s otcem. Ačkoli se nezapojuje do intenzivní a každodenní práce spojené s péčí o děti, její mateřství je podle jejích slov vědomě přítomné v její hlavě, protože "nad ní neustále visí, leží mi na duši". Přechod do mateřství popsala jako "automatické", což znamená, že se stala matkou, aniž by zvažovala důsledky toho, zda mít děti, nebo ne. "Kdybych to dnes mohla vrátit," řekla, "zřejmě bych děti neměla. Je to pro mě zcela zřejmé."

Sedmapadesátiletá Tirtza, rozvedená, matka dvou dětí a babička, řekla, stejně jako Atalya, že si nevzpomíná, že by v té době přemýšlela, zda se chce stát matkou, nebo ne, a že přechod k mateřství byl jakýmsi "přirozeným" krokem po svatbě. Její odpověď na otázku zněla: "Pokaždé, když mluvím se svými přáteli, říkám jim, že kdybych měla rozhled a zkušenosti, které mám dnes, nezplodila bych ani čtvrt dítěte. Nejbolestivější pro mě je, že se nemohu vrátit v čase. To je nemožné. Nemožné napravit."

Osmatřicetiletá Doreen, rozvedená matka tří dětí, popsala, že před otěhotněním necítila potřebu ani vůli stát se matkou. Přesto se matkou stala i přes počáteční nechuť, protože její manžel podmiňoval pokračování jejich vztahu tím, že bude mít děti. Než jsem dokončila otázku, rázně odpověděla:

Doreen: *Rozhodně bych se zřekla dětí.*

Já: *Všech třech?*

Doreen: *Ano. Velmi mě bolí, když to říkám, a oni to nikdy neuslyší. Nemohli by to pochopit, ani když jim bude padesát, možná pak, ale nejsem si jistá. Já bych si jich vzdala, úplně. Opravdu. Bez mrknutí oka. A je pro mě těžké to říct, protože je miluju. Moc. Ale obešla bych se bez nich. Bylo dlouhé období, kdy jsem chodila k psychologovi. A je to zvláštní. Jestli se s něčím cítím naprosto zajedno, tak je to tohle. Ty pocity. Proces, kdy se stávám matkou, není pro mě úplný, ale cítím se zcela zajedno s tím, co říkám. A s tou dichotomií: páni, mám děti a miluju je, ale vzdala bych si jich. Takže odpověď na vaši otázku – kdybych si mohla vybrat jinak, udělala bych to.*

Doreenino vyprávění je reprezentativním příkladem významného aspektu v artikulaci lítosti účastnic: jejího cíle. Z rozhovorů vyplynulo kategorické rozlišení, na němž většina účastnic výslovně trvala a které zdůrazňovala, někdy opakovaně, totiž rozlišení mezi objektem dětí a zážitkem mateřství. Většina matek zdůrazňovala, že své děti milují, ale mateřskou zkušenost nenávidí, a že litují, že se staly matkami, ale že tato lítost nemá nic společného s dětmi samotnými. Složitost tohoto rozdílu se snažila vysvětlit čtyřiačtyřicetiletá rozvedená Charlotte, matka dvou dětí, která se stala matkou, aniž by o tom uvažovala, protože to byl "přirozený průběh v náboženské komunitě, v níž jsem žila":

Podívejte, je to složité, protože lituji, že jsem se stala matkou, ale nelituji jich, toho, kdo jsou, jejich osobnosti. Mám ty lidi ráda. I když jsem si vzala toho imbecila, nelituju toho, protože kdybych si vzala někoho jiného, měla bych jiné děti a miluju je, takže je to opravdu paradoxní. Lituji, že jsem měla děti a stala se matkou, ale miluji děti, které mám. Takže ano, to se nedá vysvětlit. Protože kdybych toho litovala, tak bych nechtěla, aby tu byly. Ale nechtěla bych, aby tady nebyly, prostě nechci být matkou.

O tomto kategorickém rozlišení mezi objektem a zkušeností vypráví Jessie Bernardová ve vyprávění chudých a bohatých matek z počátku dvacátého století, které se "odvážily říci, že ačkoli milují děti, nenávidí mateřství". Toto rozlišení je v této studii dále rozvedeno, neboť dotazované vyjádřily přání zrušit mateřskou zkušenost.

Podle jejich výpovědí se toto přání objevovalo v různých fázích mateřství, někdy dokonce ještě před narozením dítěte, před seznámením s dětmi a nezávisle na jejich vlastnostech. Například Odelya, šestadvacetiletá, rozvedená a matka jednoho dítěte, uvedla, že od dětství věděla, že děti nechce, ale "možnost nemít děti mě ani nenapadla". Takto formulovala své pocity a chápání, které zdůrazňují lítost jako nesouvisející s konkrétním dítětem:

Odelya: *Už během těhotenství jsem pocítila lítost. Pochopila jsem, že to, co se má stát - narození tohoto stvoření... není... není... nebudu se napojovat; nebudu u toho... Pochopila jsem, že je to chyba, ano... Je to zbytečné. Prostě pro mě zbytečné. Vzdala bych se toho.*

Já: *Vzpomenete si, co vás vedlo k těmto pocitům před porodem?*

Odelya: *Pochopila jsem, že nezáleží na tom, jestli bude plakat a já se budu zlobit, nebo ne, nebo to budu tolerovat, nebo ne, spíš jde o to, abych se prostě vzdala svého života. Podle mého názoru se vzdává příliš mnoho...*

Odelyino vyprávění o tom, jak se vzdala svého života, se odráží od jednoho z ústředních témat vyprávění současných matek o mateřství, zejména v prvních letech dětství: ztráty. Tedy ztráta sebe sama a pocitu svobody a kontroly, stejně jako ztráta času. Přestože se však prožívání mateřství, stejně jako pocit ztráty, který ho může doprovázet, může v různých fázích životního cyklu rodiny měnit, byly ve studii matky, které popisovaly prožívání lítosti jako trvalý pocit, přetrvávající po celá léta, od chvíle, kdy se dítě narodilo do babičkovství:

Já: *Vzpomenete si, kdy jste cítila a/nebo pochopila, že litujete, že jste se stala matkou?*

Tirtza: *Myslím, že od prvních týdnů po narození dítěte. Říkala jsem, že je to katastrofa. Katastrofa. Hned jsem viděla, že to není pro mě. A nejen že to není pro mě, je to noční můra mého života... Neměla jsem zájem být matkou. Bylo to pro mě nenormální. Dokonce i ta představa, kdy mi dítě říká "mami". Dodnes. Rozhlížím se kolem sebe, kdo mě volá, které maminky se to týká. Neměla jsem k tomu pojmu vztah, ani k té roli, významům, konsekvencím... té odpovědnosti a závazku.*

Jiné účastnice uvedly, že lítost pocítily až několik let poté, co se staly matkami. Ani ony se neodvolávaly na povahové rysy dětí, ale spíše na mateřskou zkušenost a její důsledky. To napsala Danit, pětadvacetiletá, vdaná a matka dvou dětí, která stejně jako Tirtza a Atalya vyprávěla, že "jsem se stala matkou, aniž bych o tom uvažovala":

Po prvním porodu jsem pochopila, že vztah v páru už nikdy nebude stejný, že od tohoto dne se musím starat o dalšího člověka vedle sebe, pochopila jsem, že se můj život navždy změnil. Po druhém porodu jsem konečně pochopila, že to není nic pro mě. Dovolte mi to vysvětlit: Po prvním porodu jsem si myslela, že je se mnou něco špatně, že nejsem dostatečně připravená, že potřebuji terapii. A tak jsem sice chodila na terapii a řešila bolestivá místa uvnitř sebe, ale unikal mi skutečný zdroj problému, skutečnost, že je to rodičovství, s nímž se potýkám. Napsala jsem vám, že jsem si myslela, že druhý porod bude nápravná zkušenost, že teď, když jsem dospěla a chodila na terapii a lidé kolem mě, většinou můj manžel, jsou citliví a podporují mě – budu to umět udělat jinak. Nepochopila jsem, že problém není ve mně, ale v rozhodnutí stát se rodičem.

Danitino vyprávění jako reprezentativní příklad naznačuje, že může existovat mnoho vysvětlení, proč každá z účastnic považuje mateřství za těžkou zkoušku, které lituje. Nebylo by tedy přesné, ani možné, ba dokonce ani nutné stanovit jediné vysvětlení, které vedlo k lítosti u všech matek ve studii.

Tuto směsici cest, které vedou k lítosti nad mateřstvím, by mohlo objasnit Achinoamovo vyprávění. Je jí třicet let, je vdaná, je matkou dvou dětí a dychtivě se chtěla stát matkou dříve, než se jí to podařilo. Během rozhovoru do své mateřské zkušenosti začlenila několik potíží, které ji vedly k uvědomění: "Byla to chyba, to nejsem já, to se ke mně nehodí."... Ukázalo se, že to, co je správné pro jednoho člověka, není správné pro druhého". Dvě z obtíží, které Achinoam zdůraznila, byly ohromující pocit ztráty sebe sama a ohromující pocit ztráty svobody. Další zátěží byla její zkušenost matky v rasistické společnosti, která utvářela kontext, v němž se odehrává její mateřská práce, kontext, který vyžaduje přípravu dětí na přežití v systému rasového útlaku.

Vidím svou dceru a její vzhled se podobá mému: má tmavou pleť a kudrnaté vlasy – neobvyklý vzhled. A já si říkám: Proboha! Prožívám to ještě jednou. Znovu to všechno prožívám. Vzpomínám si na sebe jako na dítě, vždycky jsem snila o tom, že mi bude třicet: "Už chci být dospělá. Chci mít za sebou dětství a dospívání a všechny tyhle nesmysly a stát se stabilním člověkem." A tak jsem se rozhodla, že budu dospělá. A teď jsem tady, je mi třicet a procházím tím znovu. Ona (její dcera) jde do školy a mě to znepokojuje: Přijmou ji? Zapadne mezi ostatní? Bude nešťastná jako já? Takže tohle je další věc, která mě totálně ničí... Víte, jaká je to rána, když sedíte s dítětem ve vaně, když jsou jí tři roky, a ona mi řekne: "Mami, nejde to dolů. Tady jsi udělala dobře (Achinoam ukazuje na vnitřní stranu dlaně, na tu bílou část). Tady je to moc hnědé (Achinoam ukazuje na vnější stranu dlaně a tře si ji)." A pak se na ni podívá. Následující dva týdny jsem ležela na podlaze, nevěděla jsem, co se sebou, nevěděla jsem, co s tím. *Achinoam se chvěl hlas a oči se jí plnily slzami.* Najednou se mi vrátily všechny úzkosti z dětství... Znovu prožívat své nechutné dětství je další věc, která mi nedělá dobře.

Touha účastnic vymazat mateřskou zkušenost z jejich biografií může vést k domněnce, že jejich mateřská zkušenost byla nějakým způsobem extrémně bolestivá a utlačující. Data však ukazují, že tyto výpovědi úzce souvisejí s těmi, které o obtížích obsažených v mateřství v různých sociálních kontextech

obnažily feministky druhé vlny a od té doby i další. Jejich výpovědi jsou úzce spjaty s těmi, které se objevují v současných příkladech v literatuře a mediálních zobrazeních mateřství.

Matky v této studii, stejně jako mnoho dalších matek, tak sdílely složitost a konfliktní aspekty mateřských zkušeností, včetně zesílení emocí spojených s rodinou a párem, mateřství ve strukturách rasové nadvlády a ekonomického vykořisťování, zatížení odpovědností a starostí, konfliktů mezi rodinným životem a placeným zaměstnáním a konfliktů mezi osobními potřebami a rodinnými povinnostmi. Avšak na rozdíl od matek, které si myslí a cítí, že obtíže a nevýhody jsou nerovnoměrné s výhodami mateřství, na rozdíl od matek, které si myslí a cítí, že obtíže a nevýhody jsou těsně rovny výhodám mateřství, ale přesto nelitují, že se staly matkami, ženy v této studii hodnotily svou situaci jinak. Jejich výpovědi o mateřské zkušenosti nebyly nutně výjimečné nebo anomální; spíše dávaly do popředí odlišný emotivní a kognitivní postoj ke svému přechodu do mateřství.

Vzhledem k tomu, že lítost zahrnuje subjektivní retrospektivní hodnocení výhod a nevýhod rozhodnutí v rámci sociálních okolností, hodnotily matky v této studii své mateřské zkušenosti. Několik z nich uvedlo, že ačkoli mateřství má i pozitivní aspekty, jako je "osobní růst", "náročná zkušenost", "radostné chvíle" a "přijetí v izraelské společnosti", jejich celkové hodnocení bylo negativní. Například sedmapadesátiletá Brenda, rozvedená matka tří dětí, která vyprávěla, že se stala matkou kvůli "obrovskému tlaku", napsala, že v mateřství vidí určité výhody, přesto však s cynismem poukazovala na jeho společenské kořeny: "Podle mého názoru jsou určité výhody mateřství. Po porodu cítíte jakési ohromující štěstí. Blízkost a intimita s dětmi, pocit sounáležitosti, hrdost na sebe samu, splnila jste si sen. Je to sice sen jiných lidí, ale vy jste si ho přesto splnila."

Všechny ženy v mé studii tedy dospěly k závěru, že pokud jde o ně, nevýhody převažují nad výhodami. Několik z nich navíc uvedlo, že pro ně na mateřské zkušenosti není nic blahodárného, ale spíše ji vnímají jako "prakticky nic nepřidávajícího k životu, kromě věčných obtíží a starostí", jak se vyjádřila Tirtza. Charlotte například uvedla, že pro ni mateřství nemá žádné výhody, a dodala, že "je to vyrovnávání se s nevyhnutelným". Atalya se vztahovala i k negativům a odkazovala na symbolické významy, které jsou dětem přisuzovány. "Pravda je, že nevidím žádný přínos. Upřímně řečeno, nic. Nenacházím... z mého osobního hlediska... všechny ty věci, o kterých lidé mluví, se mě vůbec netýkají. Nechápu, o čem mluví, když mluví o další generaci a o tom, kdy zestárneme... Z mého osobního pohledu? Ne. Pro mě je to jen nesnesitelná zátěž."

Jane Aronsonová poukazuje na to, že několik respondentek v její studii poznamenalo, že idiosynkratický kontext rozhovoru jim umožnil reflektovat svůj odpor k normativním očekáváním způsobem, který nelze veřejně vyjádřit, a proto může oddálit společenskou změnu. Na základě tohoto napětí mezi umlčovanými emocemi a sociální změnou se v následující části věnuji některým sociopolitickým významům lítosti nad mateřstvím. Jak upozorňuje Arlie Russell Hochschildová, práce s

emocemi není jen jejich vyvolávání. Analýza zákonitostí, jimiž se evokace řídí, se spíše "může v různé míře stát arénou politického boje".

Síla zpátečnického myšlení a systémy moci: Diskuse

Sara Ahmedová ve své knize *Kulturní politika emocí* navrhuje, aby se místo otázky "Co jsou emoce?" ptala "Co dělají emoce?": "Jakou roli hrají emoce v aktech vystupování a v představení na demonstraci proti ... formám moci?".

V návaznosti na poznámku Sary Ahmedové se domnívám, že začlenění lítosti do repertoáru zkušeností matek, jak ji identifikovaly a vyjádřily účastnice mé studie, může vrhnout světlo na "sílu zpátečnického myšlení" a na roli, kterou lítost hraje při vystupování proti samotné existenci systémů moci. Jelikož je lítost postojem, který reflektuje cesty, jimiž se nešlo, ztělesňuje zamyšlení nad systémy moci, nad systémy, které institucionalizují, kterými cestami je zakázáno se vydat. Ačkoli tedy lítost může být považována za společensky nefunkční, může mít svou funkci v tom, že nás nutí reflektovat zakázané cesty k ne-mateřství a systémy moci, které řídí mateřské pocity a které mateřství vylučují z oblasti lidské lítosti.

Cílem následující podkapitoly je zamyslet se nad způsoby, jimiž účastnice této studie manévrují v mezích těchto rigidních systémů a reagují na kulturní představy týkající se mateřství a pravidel mateřského cítění a zároveň jim odporují. Toto manévrování může poukazovat na intenzitu sociálních a kulturních mechanismů, které je díky jejich institucionalizaci obtížné narušit.

Využití kulturní struktury mateřské lásky

V současném společenském klimatu mohou mučivé mateřské emoce a prožitky, jako je sebeobviňování a pocit viny, upozorňovat ženy na "správné" způsoby mateřství. Jak poznamenává Aminatta Forna, například emoce viny se s mateřstvím spojila do té míry, že je někdy veřejně považována za přirozenou, nebo dokonce za důkaz dobrého mateřství, ve smyslu "čím více viny, tím lépe".

Na základě výše uvedených údajů se zdá, že mateřské sebevyjádření lítosti nad mateřstvím a lásky k dětem nepostrádá tyto subjektivně a sociálně předpokládané mateřské pocity. Je třeba výslovně uvést, že následující navrhovaná analýza nemá v úmyslu zpochybňovat pravdivost pocitů matek vůči dětem. Jak upozorňuje Martha McMahonová, tvrzení, že emoce se řídí společenskými pravidly, neznamena, že vyjadřované pocity lásky nejsou skutečně prožívané nebo že jsou "pouhými akty konformity se společenskými očekáváními... Znamená to však, že chceme-li plně porozumět projevům emocí lidí, musíme je analyzovat v jejich společenském kontextu".

V současném izraelském společenském kontextu, stejně jako v jiných západních společnostech, je láska k dětem obecně a k vlastním dětem zvláště považována za posvátnou a je považována za ženskou morální zkoušku. Silná vazba mezi láskou a mateřstvím je institucionalizována a vyjadřování lásky je

strukturováno tak, že představuje úspěch z hlediska ženské morální identity a společenského postavení dobré matky. Nezdůrazňování citu lásky vůči vlastním dětem může být považováno za nemorální a neženské, za důkaz toho, co Vanessa Mayová v návaznosti na Ervinga Goffmana nazývá ženou s "rozmazlenou identitou" nebo nevhodnou matkou.

V tomto sociálním kontextu je postoj lítosti pravděpodobně považován za svědectví o nedostatku mateřské lásky. Jak poznamenala Doreen: "Lidé okamžitě předpokládají, že pokud děti nechcete, nebo pokud jste je nechtěla, ale měla, nemáte je ráda." Kromě toho to může být považováno také za svědectví o zanedbávání a škodlivém chování vůči dětem, jak je vidět z následujícího úryvku, který byl napsán jako reakce na novinový článek, který jsem na toto téma napsala: "Je to hrozné. Lítost jako legitimizace nepřevzít zodpovědnost za život dětí... legitimizace utopit je ve vaně nebo v moři".

Tato údajně povinná vazba mezi vlastním pocitem lítosti a společensky přisuzovanými významy tohoto pocitu lhostejnosti, nepřátelství, nenávisti, zanedbávání nebo násilí může vést ke změně rétoriky a k regulaci prožívání lítosti s cílem přizpůsobit se kulturním očekáváním a vyhnout se porušení pravidel mateřského pocitu. Jinými slovy, nabízí se, že zproštění viny dětí zdůrazňováním ústředního postavení lásky k nim může v očích jednotlivce i veřejnosti snížit závažnost prohřešku. Jestliže se "láska stává znakem úctyhodného ženství a mateřských vlastností vyprávěných jako schopnost dotýkat se a být dotýkán druhými", pak zdůraznění cíle lítosti, tedy mateřství, nikoliv dítěte, pomocí strukturovaného pojmu mateřské lásky může účastnicím této studie umožnit, aby si znovu vydobily nejen právo být považovány za morální ženy, ale také právo být považovány za lidi.

Navíc na rozdíl od společenské binárnosti, podle níž žena buď miluje své děti, nebo lituje, že má děti, se domnívám, že rozkol, který matky v této studii vytvořily, je rozkol domnělý. Pod tím se skrývá přání splynout, integrovat se, vytvořit kontinuum ve svém subjektivním prožívání, v jehož rámci není třeba je binárně třídit způsobem, který zanechává kousky jejich emocí kvůli lítosti.

Protiklad kulturního vyprávění o adaptaci na mateřství

I když účastnice možná reagují na společenská očekávání týkající se mateřské lásky, staví se proti progresivnímu příběhu, dalšímu hlavnímu aspektu sociálních systémů moci a pravidel mateřského cítění. Literatura nás učí, že ženy, které mají nejednoznačné pocity vůči mateřské zkušenosti, mohou rozvíjet progresivní příběhy o "pohybu směrem k pozitivnímu konečnému bodu integrované mateřské identity". Tento progresivní příběh je formulován v Parkerově psychoanalytické analýze "zvládnutelné mateřské ambivalence", podle níž má ambivalence smysl, pozitivní přínos pro matku a její dítě a tvořivou roli, neboť právě ve své úzkosti "neustále tlačí matku k tvořivému hledání reparačních řešení".

Matky v této studii vyjadřovaly lítost tím, že odmítaly progresivní příběh ženské postavy, která je nevyhnutelně spjata s mateřstvím nebo která se postupně přizpůsobuje mateřské zkušenosti. Výroky jako

"To nejsem já" nebo "Hned jsem viděla, že to není pro mě", stejně jako pocit "naprostého smíření" s myšlenkou litování mateřství, vyjadřují jako jednu z mnoha možností pohybu směrem od pozitivního konečného bodu integrace, od přisuzování účelu jejich úzkosti, který by udržoval status quo. Subjektivním hodnocením mateřské zkušenosti jako nadbytečné, i když matky ve studii uznávají příjemné emoce a sociální odměny mateřství, lítost ztělesňovala jinou ženskou identitu, která se odchylovala od kulturně očekávaného hodnocení mateřství jako přizpůsobivého, a tudíž nedotknutelného, a směřovala k přání zrušit ho.

Plodnost mateřské ambivalence tak stojí proti tomu, co znamená lítost: "bolest pramenící z neplodného stesku" po tom, co bylo nenávratně ztraceno. Navíc jejich pláč nad ztrátami, na který odkazuje etymologie slova "lítost", nebyl zaměřen pouze na nenávratné ztráty, které s sebou vyprávění o mateřství obvykle nese, ale spíše na nedostatek subjektivního významu, který je těmto ztrátám přisuzován. Lítost, jak ji vyjádřily účastnice této studie, tedy zpochybňuje pronatální dogma, podle něhož přihlášení se k mateřské identitě vlije ženám vůli zůstat matkami, aniž by tento nárok oplakaly.

Na závěr bych ráda poznamenala, že i když se mýtografie mateřství stále více narušována a i když je dnes kolébání v kolébce do jisté míry legitimní, na matky, které se odváží stěžovat si na mateřství, se stále valí opovržení. Veřejné vyjadřování odporných mateřských zkušeností může být stále považováno za obscénní a "může dokonce naznačovat patologii dotyčné ženy". Stejně tak může být lítost vnímána jako důsledek osobního selhání při adaptaci na mateřství obecně a na paradigma dobré matky, z něhož vyplývá, že by se matka měla více snažit.

Ale když zůstaneme lhostejní k emocionálnímu a kognitivnímu postoji lítosti nad mateřstvím, když ho ponecháme v osobní rovině, vyloučíme mateřství z oblasti lidské lítosti a kulturně podpoříme, a dokonce zajistíme lítost na straně nemateřských osob, zatímco budeme ignorovat možnost lítosti na straně matek, může nám to zabránit v reflexi sociopolitických významů lítosti nad mateřstvím, protože mateřství a matky nejsou mimo kulturu, stejně jako jejich lítost. Zacházení s institucionalizací mateřství jako s nedotknutelnou zkušeností s ohledem na lítost odhaluje strukturu emocí a myšlení a umožňuje nám konstatovat, že výpovědi účastnic o mateřství jako o nehodné zkušenosti jsou hodny vytváření významů.

Tento článek naznačuje, že zahrnutí výpovědí matek o lítosti nad tím, "co se stalo", může samo o sobě vést k sociální nápravě tím, že poskytne další prizma v rámci probíhajícího zkoumání politiky reprodukce a mateřství. Jsou-li emoce a jejich regulace "spodní stranou" ideologie" a může-li být konsenzus konstruován v místě mlčení stejně jako v místě řeči, pak lítost nad mateřstvím vypráví významný sociopolitický příběh, kterému je třeba pozorně naslouchat a dále se jím zabývat.